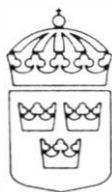

Motion till riksdagen

1987/88:Sf42

av Ulla Tillander m. fl. (c)

med anledning av prop. 1987/88:171 om
reformerings av den allmänna försäkringens
efterlevandeförmåner m. m.

Mot.
1987/88
Sf42 — 43

Principen om alla människors lika rätt till pension oavsett kön är lika viktig och central som principen om kvinnors och mäns lika rätt på samhällets alla områden. Ytterst är dessa principer beroende av varandra.

Förslaget om ny efterlevandepension måste analyseras med utgångspunkt från det samhälle vi nu har och den arbetsmarknad samt den situation som i övrigt råder. Men ännu mer betydelsefullt för pensionsvillkoren är den arbetsmarknad och det samhälle som tillkommande pensionärer levt i.

Det är viktigt att det finns ett bra efterlevandeskydd i pensioneringen. Detta är en central del i grundtrygghetssystemet. Grundtrygghetsprincipen är särskilt viktig för låginkomsttagare och därmed för kvinnorna. Centerpartiet stöder målsättningen om ett efterlevandeskydd vars regler är lika för kvinnor och män.

Jämställdhetsbrister i pensioneringen

De stora jämställdhetsbrister i vårt samhälle som vi haft och har motsvaras av stora genomsnittliga skillnader mellan kvinnors och mäns pensioner. Det ansvar som kvinnor traditionellt tagit ger inga förmåner i pensioneringen. Därtill kommer att kvinnor genom att de ofta varit hänvisade till låglöneyrken och deltidsarbete har lägre pensioner än män, även om de förvärsarbetar.

De arbetsmarknadspolitiska ambitionerna måste höjas för kvinnor. Kvinnor och män måste också i praktiken ha samma rätt till arbete och lika lön för lika arbete. Förverkligande av detta har enbart på mycket lång sikt återverkningar i pensionsförmånerna.

Detta är en viktig bakgrund till centerpartiets strävan att i första hand höja grundpensionerna, dvs. folkpension och pensionstillskott. En sådan inriktning gynnar främst kvinnorna. Vi anser också det vara nödvändigt att pensionsberedningen i sitt fortsatta arbete söker lösningar enligt grundtrygghetsprincipen och höjer de lägsta pensionerna.

Det är av stort värde att pensionsberedningen i sitt fortsatta arbete allsidigt och grundligt skall pröva frågan om delning av pensionspoäng mellan makar. Nuvarande regler innebär vid en skilsmässa att mannen behåller hela sitt pensionsskydd medan kvinnan förlorar änkepensionen. För del-

tids- och hemarbetande kvinnor innebär detta att de förlorar en väsentlig del av sin trygghet. Centerpartiet förutsätter att pensionsberedningen i sin prövning finner mera rättvisa lösningar på detta problem.

Härutöver är det nödvändigt att i särskild ordning ge ersättning och också pensionsförmåner för ansvarstagande för vård och omsorg. Vårdnadsbidrag för barnavårdande insatser och bättre villkor för anhörigvård är åtgärder som har stor betydelse också för ökad rättvisa till kvinnorna i pensions-systemet. Centerpartiet anser att sådana insatser skall ge såväl pensionsår som pensionspoäng inom ATP. ATP-år enligt reglerna för barnavårdande insatser i hemmet bör utgå automatiskt och också räknas retroaktivt för sådana år som redan passerat.

Vad som anförts om inriktningen av reformarbetet för kvinnors pensioner bör ges regeringen till känna.

Reformerad efterlevandepension

Det är viktigt att notera att förslaget till ny efterlevandepension innebär viktiga förbättringar också för stora grupper kvinnor.

- Kvinnor under 36 år utan barn får en förbättrad situation. Dessa omfattas inte av nuvarande änkepension från folkpensioneringen. Nu får de dels omställningspension, dels möjlighet till särskild efterlevandepension. Dessutom innebär den förbättrade pensionsmöjligheten för dem med barn under 12 år en viktig förbättring.
- Kvinnor i samboförhållanden utan barn får nu efterlevandeskydd. Dessa står med nuvarande regler utanför.
- Kvinnor med barn under 12 år får med de nya reglerna om omställningspension ett bättre efterlevandeskydd.

Härtill kommer att

- de nya reglerna också ger män ett efterlevandeskydd
- de nya reglerna tar bort samordningen mellan pension och bidragsförskott
- de nya reglerna innebär höjda barnpensioner
- de nya reglerna inbegriper också adoptionsbarn där ena föräldern går bort innan adoptionen är formellt klar.

Grundförslaget

Propositionens förslag till efterlevandepension ansluter till pensionsberedningens förslag. Det innebär följande:

- Barnpensionerna förbättras och skall kunna utbetalas under längre tid och med högre belopp än idag.
- Nya former av efterlevandepension till vuxna införs. Dessa skall utbetalas på lika villkor till män och kvinnor.

- omställningspension under en tid av ett år efter dödsfallet
 - omställningspension också för tid därefter till efterlevande män och kvinnor som tar vård om barn under tolv års ålder
 - särskild efterlevandepension till efterlevande som har nedsatta möjligheter att försörja sig genom förvärsarbete.
- Arbetsskadeförsäkringens efterlevandeskydd förändras enligt samma principer som för efterlevandepensioneringen.
 - De särskilda folkpensionsförmånerna hustrutillägg och barntillägg avvecklas efter en övergångstid.

Brister i grundförslaget

När en person avlider innebär detta en i alla avseenden omvälvande händelse för familjen i övrigt. Det är viktigt att familjen har möjlighet att i lugn och ro anpassa sig till den nya situationen med största möjliga livskvalitet. Detta kan inte ske om man upplever ett hot att tvingas bryta med hela den livssituation man har och har haft.

I propositionen markeras på en rad ställen en restriktiv hållning vad gäller den särskilda efterlevandepensionen. Detta i kombination med en 1-årig omställningspension innebär att många upplever omställningspensionen som en 1-årig tidsfrist under vilken man, parallellt med sorgearbetet, kan tvingas avveckla hemmet och skapa en grund att börja på nytt i en ny ort och utan tidigare sociala kontakter. Speciellt stora problem kan finnas om makarna gemensamt, eller den avlidne själv, drivit ett företag.

Handikapporganisationerna och statens handikappråd betonar vikten av att reglerna för den särskilda efterlevandepensionen tillämpas generöst, eftersom människor med funktionshinder har svårare än andra både att få arbete och att klara den sociala förändringen i samband med makens död. Situationen är likartad för efterlevande i övre medelåldern eller på orter med svag arbetsmarknad. Den korta tiden för omställningspension ställer stora krav på en smidig prövning och tillämpning av den särskilda efterlevandepensionen.

Centerpartiet konstaterar att förslaget om omställningspension i högst ett år är otillräckligt för att klara de mänskliga och praktiska problem som möter vid makes bortgång. Den särskilda efterlevandepension som därefter skall utgå innebär dessutom en individuell prövning som av många kan upplevas stötande. Centerpartiet föreslår därför att den generella omställningspensionen skall få utgå under två år efter makens dödsfall.

Vad gäller särskild efterlevandepension är det viktigt att ha en generös tillämpning, som utgår från individens situation. Skrivningarna i propositionen representerar ett mer restriktivt synsätt.

I bl. a. specialmotiveringen anges att kraven att flytta kan "ställas högre ju yngre den efterlevande är" (sidan 203). På sidan 58 refereras med instämmande att särskild efterlevandepension skall ses som "en yttersta skyddsåtgärd".

Enligt centerpartiet bör särskild efterlevandepension inte ses som en yttersta skyddsåtgärd. Det är inte heller rimligt att den enskilde upplever den så. För t. ex. en deltidssamarbetande kvinna i 55–60-årsåldern är inte en ökad insats i förvärvslivet alltid möjlig. Ofta kan det snarare vara så att man upplever att krafterna håller på att avta så att man hellre skulle vilja trappa ned förvärvsarbetet ytterligare. För de yngre kvinnorna i områden med svag arbetsmarknad upplevs de restriktiva skrivningarna som ett direkt hot mot hela familjens livssituation. Enligt vår mening måste riksdagen för att kunna anta propositionen dels göra ett klarläggande vad gäller arbetskravet för de något äldre efterlevande, dels göra ett förtydligande vad gäller flyttningsskravet på de yngre genom ett tillägg i 6 §. Denna bör lyda:

Propositionens förslag

Rätt till särskild efterlevandepension har en efterlevande make som uppfyller villkoren för rätt till omställningspension enligt 4 §, om den efterlevandes möjlighet att bereda sig inkomst genom ett för honom lämpligt arbete är nedsatt med minst hälften alltsedan makens död och nedsättningen beror på arbetsmarknadsmässiga skäl, nedsatt hälsa eller annan därmed jämförlig omständighet samt kan antas vara inte endast kortvarig.

Rätten till särskild efterlevandepension inträder vid den tidpunkt då rätten till omställningspension upphör.

Vårt förslag

Rätt till särskild efterlevandepension har en efterlevande make som uppfyller villkoren för rätt till omställningspension enligt 4 §, om den efterlevandes möjlighet att bereda sig inkomst *på hemorten* genom ett för honom lämpligt arbete är nedsatt med minst hälften alltsedan makens död och nedsättningen beror på arbetsmarknadsmässiga skäl, nedsatt hälsa eller annan därmed jämförlig omständighet samt kan antas vara inte endast kortvarig.

Rätten till särskild efterlevandepension inträder vid den tidpunkt då rätten till omställningspension upphör.

Övergångsbestämmelserna

Förslaget till ny efterlevandepension är försett med övergångsregler som sträcker sig långt fram i tiden. Dessa innebär:

- Nuvarande regler gäller för alla nuvarande änkor.
- Nuvarande regler gäller för alla kvinnor som är födda före 1930.
- Nuvarande regler gäller för alla kvinnor som är födda från 1930 och före 1945 fram till 65 års ålder. Därefter erhåller de *minst* 50 % av den gemensamma ATP-pensionen som kvinnan och mannen intjänat. (Den kvinna som har högre ATP än sin man behåller hela sin egen ATP.)
- Kvinnor födda 1945 och senare, vilka nu uppfyller villkoren för änkepension, får änkepension motsvarande vad mannen intjänat fram till tidpunkten för reformens ikraftträdande samordnat med egen pension.

Brister i övergångsreglerna

Kritiken i den allmänna debatten mot förslaget har särskilt gällt reglerna för kvinnor som vid ikraftträdandet är mellan 45 och 60 år. Särskilt för de

övre åldersgrupperna har påtalats att dessa inte har ens teoretiska möjligheter att genom eget arbete väsentligt förändra sina pensionsvillkor.

För vår del vill vi framhålla att en tidigare hemarbetande kvinna som närmar sig 60 år i alla delar av landet har mycket svårt att återkomma eller nytillträda på arbetsmarknaden. Och även den som lyckas hinner inte kvalificera sig för egen ATP.

Välbetalda heltidsarbetande kvinnor i denna åldersgrupp drar inte nytta av regeln om samordning med makens pension efter 65 år. De får på samma sätt som ensamstående och fränskilda pension enligt egen intjänandepoäng, vilket är rimligt.

Men för gruppen hemarbetande och deltidarbetande kvinnor anser centerpartiet att det finns fog för kritiken. Det är därför nödvändigt att skapa ett starkare efterlevandeskydd än vad propositionen förordar. Vi föreslår att detta sker genom att förslaget om minst 50 % av makarnas gemensamma intjänade ATP höjs till 60 %. För den vars makes ATP motsvarar 60 000 kronor innebär en sådan justering att pensionen höjs med 6 000 kr/år efter 65-årsdagen jämfört med propositionens förslag.

Information och förankring

Förslaget om nya regler för efterlevandeförmånerna har mötts med stor misstro och oro i den allmänna debatten. I viktiga delar har oron enligt vår mening varit befogad, vilket vi ovan framhållit.

Kritiken avser också formerna för beredningen av förslaget. Det gäller då främst den mycket korta remisstiden samt det faktum att kretsen av remissinstanser varit begränsad. Bl. a. har inte kvinnoorganisationerna inbjudits att yttra sig.

Enligt vår mening ställer detta krav på utskottet att i sin beredning bl. a. höra kvinnoorganisationernas synpunkter och beakta dessa så att det slutliga förslaget får bästa möjliga förankring.

Vidare måste understrykas att ett slutligt riksdagsbelut, med de av oss förordade förbättringarna, måste efterföljas av en så bred och konkret information att misstro och oro kan undanröjas.

Utvärdering

Våra förslag till förändringar syftar till att eliminera uppenbart orimliga krav på den enskilde. Den förlängda omställningspensionen ger envar bättre tid att finna sin egen roll i den nya situation som en makes dödsfall innebär. Ändå innebär reglerna om särskild efterlevandepension ett moment av prövning, som inte kan undvikas. Enligt vår mening är det emellertid viktigt att denna prövning sker på ett generöst sätt med utgångspunkt från individens situation.

Riksdagen kan omöjligt förutse i vilken anda den individuella prövningen skall ske. Riksdagen kan bara förutsätta att den sker enligt det synsätt vi redovisat. Därför är det nödvändigt att en utvärdering sker beträffande tillämpningen av de nya reglerna för efterlevandepensioneringen och att en återrapportering sker till riksdagen. Därvid är det också nödvändigt att

utvärdera övergångsreglernas tillämpning, t. ex. vad gäller effekter i omedelbar anslutning till de olika åldersgränserna.

Våra förslag innebär viktiga förbättringar för alla efterlevande och särskilt för kvinnor i åldersgruppen 45—60 år och människor på orter med svag arbetsmarknad. Kostnaderna är ändå ringa — sett i relation till de totala kostnaderna för pensionssystemet. Förändringarna i omställningspensionen och i övergångsreglerna medför huvudsakligen kostnader som inträffar efter 1995 och långt in på 2000-talet. Vad gäller övergångsreglerna minskar dessa kostnader successivt efter år 2005. Detta måste vägas in i pensionsberedningens fortsatta arbete.

Hemställan

Med stöd av det anförda hemställs

1. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts beträffande inriktningen av pensionsberedningens fortsatta arbete för att skapa rättvisa pensionsvillkor för kvinnor,
2. att riksdagen beslutar att omställningspension skall få utgå i två år,
3. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts beträffande arbetskravet som villkor för äldre kvinnors rätt till särskild efterlevandepension,
4. att riksdagen beslutar anta den i motionen angivna lydelsen av 8 kap 6 § i lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,
5. att riksdagen beslutar att punkt 8 i förslaget till övergångsbestämmelser ändras så att den garanterade änkepensionen för kvinnor födda 1930—1944 höjs från 50 till minst 60 % av makarnas gemensamma pension i enlighet med det anförda,
6. att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som anförts om behovet av information om de nya reglerna,
7. att riksdagen beslutar hos regeringen begära att en utvärdering sker av tillämpningen av den nya efterlevandepensioneringen enligt det anförda.

Stockholm den 29 april 1988

Ulla Tillander (c)

Karin Israelsson (c)

Stina Gustavsson (c)

Gunhild Bolander (c)

Rune Backlund (c)

Kersti Johansson (c)

Rosa Östh (c)